

SZIMBÓLUM ÉS DISKURZUS HATÁRÁN

Totalizáció a nemzetközi társadalomban

Mendly Dorottya

mendlyd@gmail.com

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2017.2.1

Absztrakt

A cikk az ENSZ 70. évfordulójának alkalmából szervezett ünnepségsorozat egyik fénytechnikai elemével, a szervezet „Turn the World UN Blue” című kampányával foglalkozik. A projektet a szimbólum- és a diskurzuselemzés elméleti, illetve módszertani segítségével elemezzük, építve ezek legfőbb közös pontjára, a jelentés feltárásának motivációjára. Az interpretativitás fontosságának hangsúlyozásán keresztül az a cél, hogy az ünnepélyes aktus hivatalos olvasata mellett rekonstruáljunk egy alternatív értelmezést is. Ebben a narratívában a projekt a globális térben megjelenő governmentális jelenségét támasztja alá azzal, hogy a totalizáció szimbólumaként jelenik meg. A cikk az elméleti, illetve módszertani kérdések tisztázása után kitér mind a kontextus, mind a konkrét projekt elemzésére is, megvizsgálva többek között a szín, a fény, és a logó használatának különböző olvasatait.

Kulcsszavak

szimbólum, jelentés, diskurzus, totalizáció, ENSZ, globális governmentális

ON THE VERGE OF SYMBOL AND DISCOURSE

Totalization in International Society

Dorottya Mendly

Abstract

The following essay deals with one of the key elements of the United Nations' 70th anniversary ceremonies, the „Turn the World UN Blue” campaign. We analyze the project with symbol- and discourse analysis, building on their main common motive: uncovering meaning. Through emphasizing the importance of interpretivity, the aim is to reconstruct an alternative understanding of this symbol, competing with the official one. In this narrative the project supports the idea of global governmentality, by interpreting it as a symbol of totalization. After discussing some topics of theoretical and methodological relevance, the essay explores both the context and the project directly, examining among others the usages of color, light and logo.

Keywords

symbol, meaning, discourse, totalization, UN, global governmentality

SZIMBÓLUM ÉS DISKURZUS HATÁRÁN

Totalizáció a nemzetközi társadalomban

Mendly Dorottya

Bevezetés

A *Turn the World UN Blue* elnevezésű kezdeményezés az ENSZ fennállásának 70. évfordulója alkalmából szervezett ünnepsorozat egyik fő eleme volt, melynek során világszerte több mint 300 ikonikus épület kapott „ENSZ-kék” kivilágítást. A hasonló projekteket hajlamosak vagyunk egyszerűen ünnepélyes aktusokként értelmezni, melyeknek ezen túlmenően nem érdemes jelentőséget tulajdonítani. A szimbólumokkal, főleg a politikai szimbólumokkal foglalkozó szakirodalom azonban a lehetőségek egész tárházát kínálja fel a hasonló jelenségek szerteágazó összefüggéseinek megragadására. Az így megalkotott értelmezési keretben felmerülő kérdések pedig megnyitják az összefüggéseket a politikai tudás, illetve politikai gondolkodás problémáinak irányába is (Edelman 2005:29).

Jelen tanulmány a fent nevezett projektet politikai szimbólumként elemzi. A cél, hogy ugyanannak a szimbólumnak többféle értelmezését is bemutassa, és így felhívja a figyelmet az előzetes tudás, a motivációk, a kontextus, és más fontos elemzési faktorok jelentőségére a hasonló jelenségek vizsgálatában.

Az elsődleges jelentést olyan „hivatalos” forrásokból fogom rekonstruálni, melyek kimondottan a projekt értelmezését kívánták elősegíteni: az ENSZ Főtitkárának kapcsolódó megnyilatkozásaiból, valamint a projekt üzenetét magyarázó ENSZ forrásdokumentumokból. Az alternatív értelmezést ellenben olyan, a racionális ethosztól elrugaszkodó tudományfilozófiai, illetve társadalomelméleti kiindulópontokkal dolgozó megközelítésmódok segítségével építem fel, mint a szimbólumelemzés, illetve a diskurzuselemzés. Utóbbi narratíva eredménye a projekt beillesztése az ún. globális governmentalitás keretébe, mely a nemzetközi politika-elméletben a napjainkra már széles körben elfogadott *global governance*¹ megközelítéseknek foucault-i alapokra építő, izgalmas elméleti kérdéseket felvető változata. Lényege a hagyományos értelemben vett, állami keretek közt jellemző kormányzati racionalitás és ehhez társuló politikai gyakorlatok – vagy másképp „governmentalitás” – áttevődése a globális térbe (ld. Larner–Walters 2004, Barnett–Duvall 2005, Walters–Haahr 2005, Neumann–Sending 2007, Neumann–Sending 2010, Walters 2012). A kérdés, amit az elemzés ezzel kapcsolatban felvet, „hogyan” típusú: hogyan járulhat hozzá a kezdeményezés szimbolikája a globális governmentalitás totalizáló projektjéhez? Jelen tanulmány ennek a szerteágazó projektnek csupán egy aktuális, és egyben szimbolikus komponensét, ezt a grandiózus fénytechnikai programot veszi vizsgálat alá.

¹ A fogalmat leggyakrabban globális kormányzásként fordítják magyarra, ez azonban nem fejezi ki kellőképpen az angol *government* és *governance* szavak közti különbséget. Ld. Kiss J. 2006:207.

A fogalmi kereteket a fent leírtakhoz mérten mutatom be. Az elméleti háttér bemutatására részletesen is kitérek, hiszen az elemzésben elsősorban különböző elméleti alapvetések mentén közelítem meg a vizsgálat tárgyát. A cél a szimbólum- és a diskurzuselemzés közös episztemológiai alapjainak körvonalazása, a kettő közti kapocsként a jelentésre irányultságot határozva meg. A governmentális, a totalizáció fogalmainak meghatározása szintén szükséges, hiszen a foucault-i eredetű koncepciókat mindenképpen módosítani kell az ENSZ tevékenységének kontextusát képező globális térben való alkalmazáshoz. A szimbólum, illetve a szimbólum értelmezéséhez hozzájáruló faktorok elemzésére mindezek tisztázása után térek rá. A tanulmány alapproblémája a fixált gondolkodási sablonok, és az egyféle valóság tételezésének posztmodern problémája.² A kezdeményezésben rejlő szimbolika leegyszerűsítése egyféle (hivatalos) interpretációra több szempontból aggályos lehet. Egyrészt általánosságban, a reflexió, a kritikai gondolkodás hiányának az értelmezés lehetőségeire gyakorolt romboló hatása, valamint az ezzel járó intellektuális beszűkülés miatt.

Ezen túlmenően, az események egyféle interpretációjának automatikus elfogadása azt is jelenti, hogy a megfelelő hatalmi alátámasztással rendelkező diskurzusok ellenállás nélkül képesek behatolni a célközönség tudatába: a diskurzusok ilyen szerepének, befolyásának, messzire nyúló hatásainak tudományos vizsgálatára és értékelésére a különböző diskurzuselméleti iskolák technikai jelentenek megoldást. Segítségükkel képesek lehetünk egy adott diskurzív jelenség (mint a politikai szimbólum) társadalmi hatásainak feltárására. A diskurzuselemzés iskolái tág mozgásteret biztosítanak az ilyen tanulmányoknak. Annak ellenére, hogy a középpontban leggyakrabban a szöveg áll, az elemzés tárgykörébe viszonylag sok „műfaj” besorolható: tulajdonképpen minden, ami közölni hivatott valamilyen jelentést – legyen az képi forrás (szimbólumok, logók, fotók), mozgókép, egyéni vagy csoportos cselekvés, tér vagy éppen épület (Carver–Hyvärinen 1997:2–4). Fénytechnikai projekt hasonló elemzésére tudomásom szerint eddig még nem került sor, meggyőződésem azonban, hogy a fenti tárgyak körébe jellegzetességeinél fogva ez a kezdeményezés tökéletesen beilleszthető. Önálló „műfajként” értelmezve tehát a szimbólum is betöltheti a klasszikus szöveg alapú források szerepét. A tanulmány elméleti eredménye így a szimbólum- és a diskurzuselemzés összekapcsolására tett kísérlet is, mely e két, alapvetéseiben és motivációiban gyakran megegyező megközelítést szintetizálja és vonatkoztatja a tárgyra.

Elméleti keretek

Először is azokat a fontos alapvetéseket kell meghatározni, melyek mindkét vizsgálati mód számára kiemelt jelentőségűek, és a tárgy elemzéséhez nélkülözhetetlenek. Az alapok lerakásához azzal a fontos tudományos paradigmaváltással kell kezdenünk, amelyet a filozófia nyelvi fordulataként hivatkoznak, és máig a 20. századi filozófia egyik legnagyobb mérföldkövének számít. Tulajdonképpen a megismerés és értelmezés klasszikus filozófiai problémáinak gyökeres átalakulásáról van szó, melynek lényege minimálisan, hogy a valóság a nyelv segítségével nem megismerhető.³ Ez az alapvető változás nem csak új filozófiai irányzatok megszületésével járt, hanem kibontakoztatta messzemenő hatásait a legtöbb társadalomtu-

² A probléma abban az értelemben posztmodern, hogy a társadalomtudományokban a posztmodern gondolkodók vetik fel először ebben a formában: valóban létezik-e az oly egyértelműnek tűnő valóság? Ha igen, van-e egyféle helyes értelmezése (igazság)? Ha nem, mi marad a társadalomtudósok számára?

³ A fordulat természetesen nem minden előzmény nélkül zajlott le: a valósággal szembeni szkepszis és a megismerés korlátozott lehetőségei olyan gondolkodóknál is előkerültek, mint Nietzsche, illetve később Heidegger, vagy Gadamer, akiknek munkássága nagyban hozzájárult a 20. századi fejleményekhez. A „fordulat” megfogalmazását elsősorban Gustave Bergman és Richard Rorty nevéhez szokás kötni.

dományi területen is. Ez egyrészt új alapvetések és hozzájuk kapcsolódó új elméletek, illetőleg módszertanok kidolgozásával, másrészt pedig a racionalitás elveire építkező, klasszikus tudományos paradigmák újragondolásával járt. A nyelv, mint eszköz semlegességének megkérdőjelezése, „átlátszatlanságának” hangsúlyozása (Shapiro 1985:191–192) az az alap, amelyre a különböző társadalmi konstruktivista irányzatok a 20. század közepe táján építeni kezdtek.

A társadalmi konstruktivizmus legfontosabb alapvetéseit Jørgensen és Phillips összefoglalása alapján vázolom röviden (2002:5). Első és legfontosabb a tudás magától értetődőségéhez való kritikai hozzáállás: a tudás és ehhez kapcsolódóan a tudomány sem objektív és főleg nem irányulhat egyféle igazság megtalálására. Az objektív valóság létezésének lehetősége ki van zárva, hiszen ennek az egyénekhez csak egy bizonyos interpretációja juthat el. A tudás diszkurzív természetével kimerítően Michel Foucault foglalkozott (1991, 2000, 2001), akinek munkássága (főleg annak archeológiai periódusa) minden ma élő diskurzus-elméletre jelentős hatást gyakorolt. A második fontos premissza a történelmi és kulturális specifikumok kiemelése. Azt a fundamentalista nézetet vetik itt el, amely szerint a tudás egyfajta szilárd metateoretikus alapon nyugszik, mely mindenhol ugyanúgy érvényes, ezért elvárható, hogy ugyanúgy érvényesüljön is. További fontos jellegzetessége ezeknek az irányzatoknak, hogy a tudást – mint sok más egyebet – társadalmi konstrukcióként látják, ami első sorban az interakciókban formálódik. Ennek következtében a társadalmi cselekvés is az így kialakult minták keretein belül zajlik – amely jellegzetességéből egyébként bizonyos attitűdök vagy cselekvésformák elnyomása is automatikusan következik. Ez utóbbit legtisztábban a már említett foucault-i diskurzuselemzés jeleníti meg. Más megközelítésekben a domináns diskurzus képe mellett az egymással egy időben és térben versengő diskurzusok nézete az irányadó (Jørgensen–Phillips 2002:17).

Ezekben a tág keretekben mind a diskurzus-, mind pedig a szimbólumelemzés szempontjából a jelentés kutatása a legfontosabb. Általában – magától értetődő módon – az interpretatív áramlatok a nyelvnek, a nyelv szerepének kiemelt jelentőséget tulajdonítanak, hiszen ez az a közvetítő, melyen keresztül a tudás leképeződhet a tudatban. Jelen esetben ez az értelmezési keret bővül ki a szimbólumok szerepének hangsúlyozásával. A politikai szimbolizációval foglalkozó irodalomban viszonylagos egyetértés mutatkozik a tekintetben, hogy az embernek általánosságban is, de a politika viszonylatában hatványozottan szüksége van szimbólumokra a világ eseményeinek értelmezéséhez (Rothman 1981, Geertz 1994, Edelman 2005). A lényeg az egyszerűsítés, az érzések, képzettársítások, kvázi-tudásanyagok integrálása egy-egy olyan szimbólumba, mely kellően erőteljes és könnyen értelmezhető.⁴ Fontos tényező még a politikai szimbólumok vizsgálatában, hogy ezek gyakran automatikusan negatív képzettársításokat is implikálnak: tudatos alkalmazásukat, amennyiben ráirányítódik a közfigyelem, általában manipulációként fogják fel (Rothman 2000:133), mint a „valóság” szándékos torzításának egy formáját. Itt kell kitérnem az utolsó premisszára, mely elméleti pozíciómat alátámasztja: a klasszikus félreértés ebben az esetben (is) abból ered, hogy hajlamosak vagyunk feltételezni, hogy a valóság mint olyan, objektíve létezik, illetve rendelkezésre álló eszközeinkkel megismerhető, tárgyilagosan értelmezhető.

A husserli fenomenológia születése óta széles körben éreztette hatását az a nézet, mely szerint a dolgok tudatunktól függetlenül, saját valóságukban nem is léteznek. Bármely tárgy tanulmányozása az egyén saját tudatán „keresztül szűrve” történhet, csak a látszatra (fenoménnre) irányulhat. Tárgyunk szempontjából ez azt jelenti, hogy a szimbólum jelképezte „valóság”

---

⁴ Clifford Geertz antropológus szerint az ember szimbólumokkal élő, koncepciókat gyártó, jelentés-kereső lény, akinek bizonyos helyzetek feldolgozásához szüksége van az ilyen absztrakciókra. Idézi Szabó Márton: *Politikai tudáselméletek*. Nemzeti tankönyvkiadó, Universitas, Budapest, 1998:99.

tulajdonképpen többszörösen nem létező: egyrészt, mivel bármely szubjektum által valóságként értelmezett látszat semmiképpen sem lehet az objektív valóság, másrészt pedig mivel ebben az esetben mindaz, amit az ENSZ ezzel a szimbólummal üzeni kívánt – és amit itt totalizációként értelmezek – csupán elvont konstrukció, absztrakció. Mindenképpen érdemes tehát leszögezni, hogy a diszkurzív megközelítés és a politikai szimbolizáció jelen vegyítése sem tűzi maga elé azt a célt, hogy az „áligazságok” helyett végre a „valódi” igazságot tárja az olvasó elé. Terrell Carver megfogalmazásával élve, inkább arra leszek kíváncsi: „ki állítja magáról, hogy az igazság birtokában van, és állítását hogyan próbálja meg nyílt vagy rejtett hatalmi narratívákkal igazolni” (2004:146).

Ennek a metodológiának azonban egységes, mindenki által használt technikai eszköztára nincs. Ez részben abból is következik, hogy a szimbólumok által hordozott jelentések, melyekre fényt kívánunk deríteni, mindig annak a konkrét helyzetnek a függvényei, melyben használják őket, azaz a kontextus által meghatározottak (Rothman 2000:134). Ez azt is jelenti, ahogy Rothman is felhívja rá a figyelmet, hogy a jelentések maguk sem fixek, így az adott helyzet változásával újra és újra értelmezhetők. Így kőbe vésett módszerek követése helyett azokra a kialakult elméleti keretekre szerencsés építenünk, melyek a szimbólumok értelmezésével kapcsolatban a különböző antropológiai, politikatudományi, pszichológiai és szociológiai kutatásokban megformálódtak. Ezeket aztán az adott helyzethez tudjuk adaptálni, kiegészítve a diszkurzív megközelítéssel írt munkák tipikus vonásaival. Utóbbiaknak szintén nincs egységes kánonja, az egyes iskolákat azonban néhány jellegzetesség határozottan elkülöníti a hagyományosabbnak tekintett elemzési módoktól. Ezek között mindenképpen hangsúlyozni kell a tudásra, a megértésre való irányultságot, az interpretativitás fontosságát, a megközelítés reflexív jellegét. A reflexió itt a módszerre magára, illetve az elemző személyére, történelmi kontextusba ágyazottságára is vonatkozik: a tágon értelmezett diszkurzív iskola képviselői ugyanis fontosnak tartják, hogy folyamatosan megkérdőjelezzék nem csak mások, de saját alapvetéseiket is, vizsgálják azok eredetét, álláspontjaikat, valamint azt a tudományos környezetet, melyben mozognak. Ez az (ön)reflexív jelleg mindenképpen egyedülállóvá teszi a klasszikus elemzési módszerekhez képest, hiszen ezzel folyamatosan fókuszban tartják azokat a fontos tudományfilozófiai kérdéseket, melyek tudatosításának hiánya súlyos és javarészt elhanyagolt problémája az ezrével születő tudományos munkáknak.

Totalizáció és a nemzetközi társadalom

A tanulmány célja, hogy a fenti elméleti pozíciókból kiindulva, azok alapvetéseire építve megmutassa a *Turn the world UN blue* projektben rejlő totalizációs motívumot. A legfontosabb kérdés ezzel kapcsolatban az, hogy hogyan nyilvánul meg, és hogyan fejeződhet ki egyáltalán a totalizáció egy hasonló szimbolikus aktusban? A kérdés megválaszolásához mindenekelőtt magát a „totalizáció” fogalmát kell tisztázni, aminek, feltételezésem szerint a kezdeményezés látványos eszköze volt. Konceptióm, ahogy az a bevezetésben is jeleztem, elsősorban a Foucault-i alapokra épít: Foucault-nál a totalizáció a modern politikai racionalitás két, a kontroll kiépítésére, illetve fenntartására irányuló módszerének egyike. A korai modernkorra jellemző racionalitást, mely az államrezonon nyugodott, a 18. századtól kezdte felváltani a „kormányzás liberális művészete”⁵, mely sajátos technológiáin keresztül sokkal szofisztikáltabbá tette a hatalomgyakorlást. A totalizáció ennek a racionalitásnak a részeként, a másik hatalmi technikával (az individualizációval) együttesen (egymás ellenében, de mégis egymás kiegészítéseként) érvényesül a társadalomban (Gordon 1991:36). Céljuk, hogy a

⁵ Michel Foucault: *The Birth of Biopolitics. Lectures at the College de France, 1978–79*. Palgrave Macmillan, 2008. 27–50.

társadalmat saját maguk számára értelmezhetővé, kezelhetővé alakítsák. Ennek a törekvésnek a hatékonysága a két technika együttes érvényesülése mellett a legnagyobb, jelen tanulmány keretében azonban csak a totalizációt vizsgálom. Ezek a fogalmak összekapcsolhatók a governmentálitással, annak eszközeiként értelmezve őket: a governmentálitás egyik lehetséges interpretációjában a társadalom egésze – ha úgy tetszik totalitása – vonatkozásában gyakorolt hatalmat jelenti.⁶

A fenti alapokról kiindulva tehát a totalizációt olyan cselekvésként értelmezem, mely az autoritás részéről a társadalom irányában, a foucault-i értelemben sokrétű hatalom gyakorlásának egyik eszközeként hat, és amely a heterogén szereplőkből homogenizáló és integráló technikák segítségével, egy egységes totalitást igyekszik formálni. Jelen dolgozat keretei között ez az alapértelmezés legalább egy tekintetben jelentősen módosul. Maga a hatalmi motívum, illetve a heterogén társadalmat homogenizáló igényű, azt egységes totalitásként kezelő attitűd megmarad. Fontos azonban, hogy itt nem egy szokványos társadalomról, hanem az államok „társadalmáról” van szó. A nemzetközi rendszer társadalomként való felfogása eredetileg az Angol Iskolához köthető (Bull 1977). Elképzelésük szerint a nemzetközi rendszer ugyan természeténél fogva anarchikus (azaz az államok felett senki nem gyakorolja a főhatalmat, nincs szuverén), mégis nemzetközi társadalommá alakulhat, ha államok egy csoportja közös érdekeinek és értékeinek tudatában közös szabályokat, intézményeket fogad el, amelyekben és amelyekben együtt dolgoznak. A nemzetközi társadalom elképzelést, illetve annak egyes elemeit aztán számos, más iskolához tartozó kutató is átvette, napjainkban már nem számít újdonság erejűnek.

Az így létrejövő társadalomnak elsősorban ez a normatív, illetve institucionalista logikája az, amely alkalmassá teszi a foucault-i eredetű fogalmat a nemzetközi viszonyokra való alkalmazásra. Ezek a tulajdonságok ugyanis teljesítik azokat a szükséges feltételeket, melyek viszonylatában a totalizáció jelensége a jelentősen módosult kontextusban is értelmezhető. A szervezeti háttér lehetővé teszi az intézményesített cselekvést (beszéd vagy klasszikus értelemben vett cselevés formájában is). A nemzetközi társadalomban zajló interakciók legszélesebb, a maga nemében egyedülálló kerete az ENSZ. Az államok közötti szerződésekkel létrehozott, kiterjedt szervezeti struktúrával rendelkező entitás, intézményes mivoltának köszönhetően is egy megfogható – akár állami analógiára is –, könnyen értelmezhető, „valóságosan létező” dologgá vált. Ugyan hiba lenne e szerepét a társadalmak feletti főhatalmat gyakorló állam szerepével összemosni, bizonyos (főleg elméleti) tekintetben találhatunk átfedéseket. Egyik ilyen, és szempontunkból különösen meghatározó funkciója a normaalkotás, illetve a normák széleskörű képviselése, valamint terjesztése. A normatív logika érvényesülését gyakorlatilag a szervezet alakulása óta figyelemmel kísérhetjük. Már maga az Alapokmány is erőteljes – fixált – értelmezésekkel és értéktételezésekkel szolgál.⁷ Az Egyesült Nemzetek deklarált célja ezek érvényre juttatása és minél szélesebb körű képviselése. A normák azonban nem csak az Alapokmányban, illetve a direkt normatív célú dokumentumokban vannak jelen. Az ENSZ és kiterjedt szervezeti hálózata, az ENSZ család és a hozzájuk kapcsolódó további szervezetek feladatuk ellátása mellett több szinten is az univerzálisként kommunikált értékek, célok és viselkedésminták hordozói.

A határozott elképzelések természetesen egy ilyen egyedülálló funkciót betöltő nemzetközi szervezet esetében alapvető fontosságúak mind a cselekvőképesség fenntartásához, mind magához a „túléléshez”. Az a tény azonban, hogy ezek az értékek, célok és viselkedésminták eredetüket tekintve cseppet sem univerzálisak, hatalmi kérdéseket vetnek fel. Nem titok, hogy

⁶ A foucault-i hatalomértelmezésről bővebben ld.: Kiss Balázs: Michel Foucault hatalomfelfogásáról. *Politikatudományi Szemle*, 1994/1. 43–70.

⁷ Ld. I. fejezet. Célok és elvek. Magyarul: <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>

az ENSZ-ben alapítása óta egyenlőtlen hatalmi viszonyok uralkodnak: A legtöbb – és a legszélesebb körben elismert – kritikára a Biztonsági Tanács (BT) összetétele és döntéshozatali mechanizmusa szolgáltat okot (ld. Caron 1993, Kirsch 2005, Hurd 2007, Roberts–Zaum 2008). A jelen tanulmányban problematizált jelenség nem közvetlenül ezzel a kérdéskörrel foglalkozik, tárgya azonban nem függetleníthető tőle. Azok az államok ugyanis, melyek a BT állandó tagjainak is többségét jelentik, egyben azok, amelyektől a szervezet elképzelése és missziójának ötlete is származik.⁸ Az ENSZ létezésének alapja a sajátos nyugati jog- és politikaelméleti fejlődés, melynek az évszázadok során tanúi lehettünk. Ez a fejlődési pálya azonban – bármily jelentős eredményeket alkotott és bármekkora hatást is gyakorolt és gyakorol a világpolitikára – továbbra is egy marad az alternatívák végtelen sorában. A reálpolitikai megfontolások, történelmi „tények”, és sajátos morális-etikai pozíciók, illetve mindezek egyéges narratívába szervezése azonban nem jelentheti az alternatív intellektuális törekvések végét. Az aktuális hatalmi realitások nem teszik automatikusan legitimmé egy céljai és funkciója szerint univerzális szervezet totalizációs törekvéseit.

A fenti kérdéseket övező kritikai szempontrendszer megalkotásában irányadónak tekintem a nemzetközi politikaelmélet egyik, már a '90-es évek óta folyamatosan fejlődő irányát, melyet egyik jeles képviselője, William Walters „nemzetközi governmentality tanulmányokként”⁹ aposztrofál. A foucault-i fogalom nemzetközi rendszerre (illetve -társadalomra) való értelmezésével a totalizáció jelensége is ebbe a koherens struktúrába illeszkedik. Eszerint a megközelítés szerint a nemzetközi szférája egyre növekvő mértékben liberális normák által meghatározott, ami hatással van a kormányzás modalitására. Ide tartozik számos olyan gyakorlati alapelv, melyek elterjedéséhez nem kis részben járult hozzá, hogy az ENSZ Alapokmányába foglalták őket; úgy mint az intézményi együttműködések kultúrájának támogatása vagy a békés konfliktusrendezés gyakorlata, de számos egyéb, egyetemes követelményként megfogalmazott norma is, mint a (liberális) demokratikus berendezkedés, valamint az emberi jogok tiszteletben tartásának ösztönzése, a kapitalista elveken nyugvó gazdasági modell egyetemessé tételére irányuló erőfeszítések, vagy akár a kulturális individualizmus – mindezek messzire mutató következményeivel együtt. E normák sűrű hálózata alakítja az államok identitását és viselkedésmintáit. A nemzetközi, vagy másképp fogalmazva globális governmentality rendszerében a hatalom indirekt módon működik, azzal a céllal, hogy nemcsak államok és egyéb intézmények, de még az egyének szintjén is specifikus formák kialakulását segítse (Neuman – Sending 2007:698–99). A totalizáció fent leírt, elsősorban diszkurzív technikája ebben játszik fontos szerepet.

Kontextus

A továbbiakban először a kontextust vizsgálom, hiszen enélkül az elemezni kívánt szimbólum értelmezhetetlen lenne. Kontextus alatt legegyszerűbb formájában az idő- és térbeli kereteket, illetve az adott történelmi-társadalmi helyzetet értem, melyben a vizsgálat tárgya létezik. Ezen túl ide értendő a tárgyunkat övező közvetlen diskurzus (kellőképpen egyszerűsítve, ez esetben ez lehet a Főtitkár helyszínen elmondott nyitóbeszéde, megjelenések a közösségi és egyéb médiában, figyelemfelhívó anyagokban stb.), illetve azok az „interdiskurzív kapcsolatok”, melyekkel ez a (diskurzív jelentőséggel bíró) esemény a róla, illetve mondanivalójáról szóló

⁸ A második világháborúra már egyre határozottabban kirajzolódó euro-atlanti politikai együttműködés első „terméke” az Atlanti Charta, melyet egyúttal hivatalosan az ENSZ előtörténetének egyik első mérföldköveként tartanak számon.

⁹ *International Governmentality Studies (IGS)*. Ld.: William Walters: *Governmentality: Critical encounters*. Routledge, 2012:83.

diskurzusok közé illeszkedik.¹⁰ A térbeli kontextus behatárolása az esemény jellegénél fogva problémás ebben az esetben, hisz a hangsúly pont a kezdeményezés globális igényén volt. Ebből következően természetesen a társadalmi szituáció meghatározásánál is általánosabban kell fogalmaznunk, hiszen a projektet nem egy adott társadalom, hanem, ahogy arra korábban utaltam, a „nemzetközi társadalom” vonatkozásában vizsgáljuk. Célra vezetőbb tehát a legkevesbé problematikus idő tényezővel kezdeni a kontextuális elemek bemutatását.

A pontos dátum 2015. október 24-e, az ENSZ hivatalos napja volt. Az időpont az Alapokmány hatályba lépését jelöli, amire 1945-ben került sor azzal, hogy aláíróinak többsége – beleértve a BT öt állandó tagját – ekkor ratifikálta azt. Az ENSZ-napot 1948 óta ünneplik világszerte, a Közgyűlés pedig 1971-ben még arra is javaslatot tett, hogy a napot világszerte ünnepnapként tartsák számon.¹¹ A napot minden évben hivatalos keretek között koncerttel,¹² ünnepi beszédekkel, és évről évre változó programmal ünnepli a szervezet.¹³ Az utolsó kerek évforduló, a 2005-ös, az általam vizsgált programelem tekintetében értelmezhető a 2015-ös előképeként, bár ekkor csak a New York-i ENSZ-központban található titkársági épületet világították ki „UN 60” felirattal az október 21-től 24-ig terjedő időszakban. Az év jelentősége több szempontból is kiemelkedő: említést érdemel, hogy a Közgyűlés döntése¹⁴ alapján 2015 a „fény és fényalapú technológiák nemzetközi éve” is volt.

Ami azonban fontosabb, hogy 2015, és ezen belül az ENSZ-nap kerek évfordulót, és mint ilyen, lényeges, szimbolikus pillanatot is jelölt egyben. Ilyen esetekben általában nem kell sokáig keresgelnünk, hogy az évforduló kapcsán különféle visszatekintéseket, értékeléseket, reflexiókat olvashassunk. Ebben az esetben sem volt ez másképp: a kerek évforduló apropóját sokan kihasználták a célból, hogy vessenek egy pillantást az alapítás óta eltelt időszakra, számba vegyék az eddig elért eredményeket és a jövőre nézve új célokat, kihívásokat határozzanak meg (Pl. Weiss 2015, Albright – Gambari 2015, Simai 2015). Kihívásokból persze bőven akad: a 2015-ben véget érő program, a Milleniumi Fejlesztési Célok (MDG) tekintetében ugyan sikerült elérni bizonyos eredményeket, a célok nagy része azonban továbbra is cél maradt. Ehhez az évhez és ehhez a témához kapcsolódik továbbá az új globális program, a 2030-ig tartó Fenntartható Fejlődési Célok¹⁵ (SDG) elindítása is, mely egyrészt a MDG folytatása, másrészt továbbfejlesztése, de elsősorban kiterjesztése és meghaladása hivatott lenni. Látható, hogy 2015 az ENSZ globális stratégiájának szempontjából fontos és szimbolikus év. Mindezen megfontolások alapján kijelenthető, hogy a 2015-ös év kontextusa ebben a tekintetben csak hozzátesz a vizsgált projekt kiemelkedő szimbolikus jelentőségéhez.

¹⁰ A kontextus értelmezési lehetőségeiről ld.: Reisigl – Wodak, 30–31. Az interdiskurzív kapcsolatok ez esetben kívül esnek a vizsgálaton, hiszen tanulmányozásuk túllépné a rendelkezésre álló kereteket.

¹¹ Ld. a Közgyűlés 2782-es számú határozatát:
<http://www.un.org/en/events/unday/2009/resolutions.shtml> (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

¹² A hagyományos ENSZ-napi koncert szintén érdekes témát szolgáltatna, hiszen az alapötletet az a gondolat adta, mely szerint a zene nyelve univerzális, mindenki számára érthető, közös kommunikációs csatorna.

¹³ A korábbi évek programjairól itt lehet bővebben tájékozódni:
<http://www.un.org/en/events/unday/2015/past.shtml> (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

¹⁴ A Közgyűlés 66/221-es határozata elérhető:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/221
(Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

¹⁵ A Fenntartható Fejlődési Célok honlapja elérhető:
<https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

A fent elmondottak részben a történelmi-társadalmi kontextust is illusztrálják. Sok mindenről lehetne beszélni ennek kapcsán, hiszen a „világpolitika a 21. században” egy meg-
 lehetősen tág keret. Ebből tehát célszerű kiemelni azokat a tendenciákat, melyeket a projekt
 kapcsán fontosnak ítéltünk. Kapcsolódva az előző gondolatmenethez az útkeresés és a
 gyorsan változó világhoz való alkalmazkodás specifikumát határozom meg elsődleges törté-
 nelmi-társadalmi keretként. A „21. században létezni” már senki számára, illetve semmilyen
 nemzetközi szereplő számára nem lehet újdonság, ettől függetlenül azonban az új évezred leg-
 fontosabb sajátosságai egyre növekvő kihívásokat jelentenek mindannyiunknak.. Ezek közül
 talán a legfontosabb sajátosságok az idő „felgyorsulása”, valamint a nemzetközi kapcsolatok
 mély strukturális változásai, melyek alkalmazkodási problémákat, illetve komoly kihívásokat
 generálnak a nemzetközi társadalom számos szintjén. Olyan alapvető koncepciókat kell újra-
 értelmezni, mint az állam, a szuverenitás, vagy a háború. A biztonság fogalmának változása, a
 terrorizmus és a fegyveres erőszak további atipikus formáinak problémája, a globalizáció és a
 fragmentáció ellentétes tendenciáinak hatásai mind ebbe a problémakörbe sorolhatók. Az
 ENSZ terepéről szolgáló *global governance* egyre komplexebb hálózata, annak mind bővülése,
 mind mélyülése a nemzetközi viszonyok újraértelmezésének irányába hat (Gill 2015).

Az ENSZ hagyományosan az államközi kapcsolatok fóruma: intézményrendszerében,
 alapelveiben továbbra is a világháború végének struktúráit őrzi. A változó viszonyokhoz való
 alkalmazkodás nem egyszerű feladat egy ilyen hatalmas, kiterjedt bürokráciával rendelkező
 szervezet számára. A 2015-ös év fentiekben kiemelt kontextuális jellegzetességei ezeket a
 dilemmákat tükrözik. A nagyszabású stratégiai tervekben, értékelő, illetve iránykijelölő dekla-
 rációkban mindezen kérdéseknek tükröződniük kell még akkor is, ha megoldást egyelőre nem
 tudnak mindenre szolgáltatni. A nemzetközi politika egyre újabb és újabb alapokra helye-
 ződik, változó szabályok szerint működik. Sokak számára már az is kérdéses, hogy mennyi-
 ben nevezhető még egyáltalán *nemzetközi* politikának, mikor alakítói már nem csupán az
 államok.¹⁶ Mindezen gyors változások és lassabb tendenciák közepette a szervezet termé-
 szetes módon kénytelen újra és újra definiálni önmagát. A kezdeményezés ebből a kontex-
 tuális szempontból az ENSZ létjogosultságának kifejezésre juttatásaként is értelmezhető.

Ha mindezeket túlmenően számításba vesszük az említett közvetlen diszkurzív környe-
 zetet, a fenti állítások is mélyebb értelmet nyernek. Anélkül, hogy ezeket a viszonyokat mély-
 ségükben elemezném, néhány jellegzetességre fel kell hívnom a figyelmet: először a főtitkár
 ünnepi beszédére kell kitérnünk, melyben a New York-i Empire State Building kivilágítása
 alkalmával a kezdeményezést méltatta.¹⁷ Ez a beszéd, ahogy a többi hivatalos, a kampányra
 vonatkozó kommunikáció is, a megalkotott szimbólum értelmezését hivatott elősegíteni azzal,
 hogy kontextusba helyezi, hol különböző metaforákkal érzékelteti, hol egészen magától
 értetődő formában interpretálja a látott elemeket. Az ENSZ maga, az emberiség számára
 elengedhetetlen intézményként jelenik meg (az emberiség parlamentje, a világ csapata¹⁸, a
 remény fáklója), a fent ismertetett gondolatmenetet alátámasztva. A szervezet célja, hogy a
 „győzelmek” (folytatva a sport analógiát) mindenki győzelmei legyenek, a fények pedig
 szimbolikusan arra szolgálnak, hogy megvilágítsák az utat egy szebb jövő felé. A fény szim-
 bolikus értelmezéseinek hangsúlyozásánál a későbbiekben érdemes lesz elidőznünk: itt csak
 annyiban térek ki rá, amennyiben a fenti módon hozzájárul a szervezet öndefiníciós kísérle-
 teinek kommunikációjához.

¹⁶ Utóbbi megfigyelés mára közmegegyezésként is értékelhető a nemzetközi kapcsolatok elméletében.

¹⁷ Ban Ki-moon: Remarks at Empire State Building lighting ceremony. 2015. október 23.
http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/statments_full.asp?statID=2816#.Vnrn_LLhDIU
 (Hozzáférés: 2016. február 24.)

¹⁸ Sport analógia

A kontextus elemzése természetesen már önmagában megtölthetne egy egész könyvet, vagy akár könyvtárat. Jelen esetben a legfontosabb rész kérdések általam legfontosabbnak ítélt aspektusaival tudtam csak foglalkozni. Ezek talán elégnak bizonyultak egyrészt ahhoz, hogy megértsük a kontextus jelentőségét bármely diskurzus elemzésével kapcsolatosan, másrészt pedig, hogy megismerjük egy lehetséges interpretációját annak a társadalmi környezetnek, melyben a *Turn the world UN blue* kampány megvalósult. A továbbiakban magáról a megalkotott szimbólumról és néhány lehetséges értelmezéséről lesz szó. Az interpretációk végtelen számú lehetőségeiből csupán egyetlen példát ragadok ki, amely ezt a szimbólumot a totalizáció megjelenítéseként értelmezi. Ez a pozíció ugyanúgy befolyásolva van a megfigyelő identitása, tudása és tapasztalatai, társadalmi helyzete, elvi és etikai megfontolásai stb. által, mint bármely más megközelítés. A lehetőségek sokféleségének demonstrálására és mindenekelőtt e tevékenység fontosságának hangsúlyozására azonban kétség kívül alkalmas lehet.

Elemzés

A fenti kontextuális tényezők ismeretében visszatérhetünk az elméleti bevezetőben felvázolt szimbólumértelmező elképzelésekhez. Mindenekelőtt a terjedelmes szimbólumkutató irodalomban megjelenő legáltalánosabb és legszélesebb körben elterjedt felvetéseket kell tisztázni, melyben segítségemre van Rozann Rothman munkája. Rothman e terület elméleti fejlődését és legfontosabb eredményeit összegzi a „Politikai szimbolizmus” című írásában. Következő megállapításait tanulmányomban kiindulópontként kezelem: „1. Az ember szimbólumteremtő és szimbólumhasználó lény; szerepe aktív és nem passzív. 2. Azok a struktúrák, amelyek létét alakítják, társadalmilag adottak és konstruáltak. 3. Ezeket a konstrukciókat, a maguk korlátjaival együtt, az a kontextus formálja, amelyben az egyén benne él. 4. Mivel a konstrukció egy kontextus része és társadalmilag meghatározott, interszubjektív jellegű. Az egyéni konstrukciók átfedik mások konstrukcióit, a szimbólumok jelentése pedig közös és mindenki által hozzáférhető” (2000:137).

A másik fontos kiindulópont a szimbólumok kategorizálása. Az egyik legnagyobb hatású kísérlet erre Edward Sapirtól származik, aki két alaptípust határozott meg: az utaló és a sűrítő szimbólumokat (1971:140–147). Utóbbi sajátossága, ahogy nevéből is adódik, hogy egyetlen szimbolikus mozzanatba sűrít érzelmeket, képzettársításokat, emlékeket stb., melyek így új jelentést nyernek. Tanulmányom tárgyát ebbe a kategóriába sorolom, így sűrítő szimbólumként kezelem a továbbiakban.¹⁹ További kategorizálási lehetőség a projekt funkciója alapján, annak integráló szimbólumként való értelmezése. Ebben az esetben úgy tekinthetünk az eseményre, mint egy, a közösségi kohéziót erősítő, a közösség számára kollektív értelmezést nyújtó jelképre (Rothman 2000:134–135), ami, mint azt a későbbiekben látni fogjuk, nem áll távol magától a hivatalos értelmezéstől sem. Rothman szerint egy integráló szimbólum „akkor hatásos, ha funkciója észrevétlen marad, ha éppen olyan természetesen és magától értetődően használjuk, mint a közösségi létezés más eszközeit” (2000:135). Ez alapján a kezdeményezést mindenképpen ígéretesnek értékelhetjük, hatásosságára azonban a későbbiekben fogok bővebben kitérni.

¹⁹ Teszem ezt egyrészt a sapiri terminológiából kiindulva, másrészt pedig Murray Edelman megállapításaira is támaszkodva, aki híres művében, *A politika szimbolikus valóságában* először szintén átveszi ezt a felosztást. Az utaló szimbólum a sapiri meghatározás szerint jobban körülhatárolható (valóságos) „gazdaságos” formában tárgyakra reflektál, annak is olyan elemeire, melyek értelmezése a sűrítőnél egyértelműbb lehet. Edelman azonban könyve 1985-ös kiadásának utószavában már kritika alá veszi a felosztást: az elméleti kiindulópontok szerint ugyanis, ha nincs objektív valóság, amire utalhatnának, értelmetlen utaló szimbólumokról beszélni. Lsd. Edelman, 153.

A szimbólumok elemzésének módszerei csakúgy, mint a diszkurzív metodológia általában, az adott elemzési tárgy tekintetében, egyedien vázolhatók fel. Ez esetben a képlet annyiban bonyolódik, hogy nem egy adott, kézzelfogható tárggyal (pl. zászló, plakát stb.) foglalkozom, hanem egy látványelemmel. Ezt figyelembe véve szűkítem tovább értelmezésemet, ezt a szimbólumot tudatosan konstruált politikai szintérként, egyfajta „díszletként” ragadva meg. A politikai szintér mint szimbólum Edelman nagyhatású művének egy külön fejezetét képezi. Arra hívja fel a figyelmet, hogy „a szintér roppant jelentőséggel bír a politikai folyamatok szempontjából” (2005:75). Ahogy fogalmaz „minden ilyen [politikai] szintér jól megkülönböztethető dramaturgiai tulajdonságokkal rendelkezik. Ezeket az elemeket a szervezők és az eseményben részt vevők tervezik meg, a nézők pedig várakozással figyelik.” (2005:75) Természetesen a tér és a látványelemek ilyen kialakításáról beszélhetünk mind a projekt megálmodása, mind megvalósítása kapcsán. A felépített „politikai díszlet” funkciójának megfelelően hangsúlyozza a mindennapi rutintól való eltérést, az általa keretezett események különleges vagy heroikus voltát. Az Edelman által megfigyelt jellegzetességek – úgy mint tömörség, díszítettség, formalitás, a díszlet léptékei (2005:76) – mindegyike felfedezhető a kezdeményezésben.

A politikai szintér díszletté alakításának felfogása a hagyományostól eltérő nézőpontok felé tereli az elemzést. Ahhoz, hogy szisztematikusan megvizsgálhassam az eseményt, mint politikai díszletet, Kenneth Burke klasszikus modellje kézenfekvő: Burke az *A Grammar of Motives* (1945) című (nem kifejezetten politikatudományi) munkájában öt terminust határoz meg, melyekkel többek között a politikai szimbólumok dramaturgiája is leírható. Ezek a cselekvés (*act*), a cselekvő (*agent*), a cél (*purpose*), az eszköz (*agency*) és a körülmények (*scene*).²⁰ Ezeknek bármilyen leírásával már megadom az események egy határozott interpretációját. A burke-i terminológiának a projektre való alkalmazásával először a „hivatalos álláspont”, majd egy alternatíva kerül bemutatásra. A cselekvés, azaz ami történt az előbbi szerint: a Föld 89 országában, 348 épület kapott „ENSZ-kék” kivilágítást.²¹ A cselekvő az ENSZ, az egyedülálló, globális nemzetközi szervezet, melyet a béke és nemzetközi biztonság fenntartására hoztak létre a második világháború végén. Kiterjedt intézményrendszerén keresztül a projektnek csupán a koordinációját végezte, a megvalósításért az egyes államok megfelelő szervei, illetve helyi, az ENSZ-hez köthető szervezetek feleltek. A cél természetesen – a főtitkár szavaival élve²² – a 70. évforduló alkalmából való tiszteletadás kifejezése, valamint az erre való inspiráció volt. Tiszteletadás az ENSZ értékeinek, céljainak és eddig elért eredményeinek a béke és biztonság fenntartása területén. Az eszközök egyrészt fizikaiak (világítástechnika) másrészt szervezetiak (a projekt végrehajtását szervező nemzeti ENSZ társaságok, képviseltek) voltak. A „körülmeny” tágan értelmezve az egész világ, szűken pedig a résztvevő országok résztvevő épületeinek valóban sokszínű felhozatala.

Ha elvonatkoztatunk a fenti valóságképtől, egészen más perspektívába kerülhet a projekt értelmezése. A lehetséges interpretációk egyike, ha mindezt az általam feltételezett totalizációs mozzanat köré építjük. Ez esetben a cselekvés a szimbolikus nyomásgyakorlás, melyet a cselekvő, az ENSZ visz keresztül. Utóbbi szerepének felfogása – a többi elemhez

²⁰ A terminusok saját fordítás eredményei.

²¹ A résztvevő országok, illetve intézmények teljes listája elérhető itt: <http://blogs.un.org/wp-content/uploads/2015/10/Blog-23-October-2015-NO-PHOTOS1.pdf> (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

²² Ld. A kezdeményezést méltató két beszédét: Ban Ki-moon: *Remarks at Empire State Building lighting ceremony* és *Remarks at UN Day Concert*. 2015. október 23. Utóbbi beszéd elérhető: http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/statments_full.asp?statID=2819#.Vs2TqvnDIU (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

hasonlóan –, szintén nincs kőbe vésve: tekinthetünk rá úgy, mint globális irányítás rendszerében központi szereppel bíró entitásra, mely képes arra, hogy anélkül befolyásolja a világban zajló folyamatokat, hogy központi autoritásként afelett működjön. Célja ezzel az aktussal, hogy a világot egy adott időpillanatban szimbolikusan homogenizálja, új dimenziót adva ezzel totalizációs projektjének, mellyel a nemzetközi szereplők választási lehetőségeit észrevétlenül szűkíti be mind elméleti, mind gyakorlati értelemben. Eszközei a világszervezet infrastruktúrája, illetve normatív nyomásgyakorló képessége, melyek kiterjedtsége és befolyása könnyen belátható, ha csak a projekt monumentális méreteire gondolunk. A körülmény a „ténylegesen” túl az az absztrakt globális tér, melyet ezzel az aktusával egységesíteni igyekeznek.²³

Látható, hogy ez az egyféle vizsgálati keret is, új valóságot konstruálva, milyen könnyedén tölthető fel alternatív tartalommal. Anélkül, hogy bármilyen bonyolult eljárást alkalmaztam volna, csupán a kiindulópontok megváltoztatásával új szimbólumot alkottam: a béke és egység ünneplésével versengő totalizáció szimbólumát. Vegyük most sorra a szimbólum konkrét elemeit és lehetséges jelentéseiket: erre a célra az ENSZ-székház épületvilágítását hozom illusztrációnak. Egyfelől nyilvánvaló jelentősége miatt, másfelől egy praktikus okból is: nem minden kivilágított épületen szerepel ugyanis a 70. évforduló logója és jelmondata, a legtöbb esetben csak a kék fényvel való megvilágítást oldották meg.²⁴ A logó és a jelmondat azonban segítségemre lehet egyrészt a hivatalos jelentés pontosabb azonosításában, másrészt pedig ezt követően az alternatív értelmezési lehetőségek alátámasztásában. Az illusztrációként bemutatott képen (1. ábra) tehát az ENSZ székház épülete látható, kék színnel, a logóval, valamint a jelmondattal megvilágítva.

1. ábra

Forrás: <http://www.un.org/>

²³ Megfontolásra ezzel kapcsolatban az érdekes, hogy „ha az emberek nem egymástól elkülönülve élnének, a szónoknak nem kellene hangsúlyoznia az egységüket.” (Duncan 1953:106)

²⁴ További épületfotóért lásd: <https://www.flickr.com/photos/unicphoto/sets/72157657328013193/> (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

A kék az ENSZ hivatalos színe, a kezdeti évektől fogva.²⁵ Ma már önálló árnyalat (PMS 279) az az „ENSZ-kék”, ami eleinte még szürkéskékként/világoskékként volt meghatározva. Ez a szín azóta sikeresen összefonódott az ENSZ-képpel, gondoljunk csak a békefenntartó kéksisakosokra, vagy akár a jelenlegi kezdeményezésre. A szín a színszimbolikában elsődlegesen az eget jelképezi, annak határtalanságával és nyitottságával, és akár spiritualitásával együtt. A béke, a tisztaság színe is egyben, mely alapvetően nyugalmat áraszt és pozitív érzetet kelt a megfigyelőkben.²⁶ Példáim jelentős hányadában, így az ENSZ székház esetében is, a kék színt az egész épületre vetítették ki, létrehozva ezzel egy óriási, önmagában is homogén alakot, mely fényesen emelkedik ki az éjszakai háttérből. Ennek a megoldásnak maga a fény alkalmazása is érdekes eleme, hiszen a fény, világosság, mint szimbólum szerte a világon a sötétség pozitív ellentétpárja, mely gyakran magát az életet is jelenti. Hasonló képzettársítás jelenik meg, ahogy arra már korábban kitértem, a főtitkár ünnepi beszédében is, mellyel a kezdeményezést méltatja, a reménység fátylaja, egy fényesebb (*bright*) jövő ígéretének szimbólumaként.²⁷

A kék megvilágítás mellett foglalkoznom kell a logóval is, melyet többek között New Yorkban is az épületre vetítettek.²⁸ A 2015-ös, jubileumi év hivatalos szimbóluma egy 70-es szám, benne az ENSZ hagyományos logójával. Az ünnepi jelkép használatának szabályait taglaló dokumentum tanúsága szerint a cél egy előtekintő, mégis a múltra reflektáló szimbólum létrehozása volt, mely felszínének grafikai megoldásával ezen felül a szervezet sokoldalúságát is hivatott jelképezni.²⁹ A dokumentum tanúsága szerint a 70-es szám nullájának befejezetlensége az ENSZ nem múltó feladatait szimbolizálja a folyamatosan változó világban. Szintén itt olvasható, hogy egy olyan jelkép megalkotása volt a cél, melynek feladata, hogy egyszerre személyes, identitásformáló, és „testületi” (*corporate*) jelleget is sugározzon, értékeket és ideákat közvetítsen. Az esetleges félreértések elkerülése végett a logót egy szöveges kiegészítés teszi teljessé, melynek szó szerinti magyar fordítása: „Erős ENSZ. Jobb világ.”³⁰ Az, hogy a két mondat között logikai kapcsolat áll fenn, az angol eredetiből csupán csak erősen gyanítható, azonban, ha kétségeink támadnának, a két mondat összetartozása többek közt a francia szövegben³¹ már egyértelmű: ahhoz, hogy elérjük a jobb világot, erősebb ENSZ-re van szükség. A jelmondat üzenet értéke magától értetődő, hiszen ez volt a cél: azt kommunikálni, hogy a pozitív jövőképnek, egy olyan világnak, amelyben mindenki élni szeretne, feltétlen részese kell, hogy legyen a (szervezetileg, funkcióiban stb.) meg erősített ENSZ.

A fenti szimbólumoknak, illetve magának az üzenetnek a kritikai értelmezéséhez nem szükséges túl mélyre ásni. Az ENSZ színének használata ebben a globális formában, illetve

²⁵ Információk az ENSZ zászlóról és emblémáról: <http://research.un.org/en/maps/flags> (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

²⁶ A *Colour Affects* adatai alapján: <http://www.colour-affects.co.uk/psychological-properties-of-colours> (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

²⁷ Ban Ki-moon: *Secretary-General's message on UN Day*. 2015. október 24. <http://www.un.org/un70/en/content/undaymessage> (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

²⁸ A logó és a szlogen a kezdeményezés részeként megtalálható még többek között a következő országok résztvevő épületein: Ausztria, Azerbajdzsán, Belorusszia, Chile, Írország, Kazahsztán, Olaszország.

²⁹ A *United Nations department of Public Information* irányelvei a logó használatát illetően: http://www.un.org/un70/sites/www.un.org.un70/files/guidelines_un70_logo_apprvd14july14.pdf (Hozzáférés: 2016. szeptember 8.)

³⁰ Eredeti: *Strong UN. Better World*. [saját fordítás]

³¹ „*Une ONU plus forte pour un monde meilleur*” [saját kiemelés]

kontextusban a világszintű integráció előmozdítását célozza. A nemzetközi társadalom "jó polgárai" kívánatosnak tartják az egységesülésnek ezt a formáját, mely a liberális normák szellemében valósul meg. A résztvevő országok jó szándékukat, illetve normakövető magatartásukat többek közt a részvétellel tudják demonstrálni. A „jó szándék” ebben az esetben az „univerzális jó” tartalmat is képviseli, főleg, ha visszautalunk a fény mint a jó, az élet szimbólumára. Itt persze azt sem szabad elfelejteni, hogy a „jó” vagy az „élet” olyan fogalmak, melyek csak ellentétpárjukkal együtt elképzelhetők, így amikor az egyik szóba kerül, azt tudatosan vagy tudat alatt feltétlenül a másik viszonylatában tudjuk csak értelmezni, azok tagadásaként. Itt, az absztrakciónak ezen a szintjén ez azt is jelenti, hogy amennyiben nem választjuk az egyiket, szükségszerűen a másikat választjuk. Ha nincs fény, akkor sötétség van. Ha nincs jó, akkor rossz van. Ezt az üzenetet megint csak meglehetősen direkt módon erősíti a logó fent említett szöveges kiegészítése. Ahhoz, hogy a világ jelenlegi áldatlan állapotából a „jó” irányba mozduljon el, az út az ENSZ megerősítésén keresztül vezet. A szlogen ezzel egyfajta kizárólagosságot feltételez, hiszen az itt is megjelenő „jó” kizárja a további, „lehetséges jókat” és a világot, illetve az arról való gondolkodást sablonosítva, a két végletre egyszerűsíti.

Tanulságok

A *Turn the world UN blue* kampány ezek alapján értelmezhető-e a totalizáció politikai mechanizmusának hordozójaként? Ahogy azt a burke-i modell esetében szemléltettem, válasszom pozitív: a cél a világ szimbolikus egységesítése volt egy éjszakára, ami a kontextus eltérő értelmezései szerint az események többféle olvasatát teszi lehetővé. Egyfelől az „egységben az erő”, „össze kell fognunk egy jobb világért” stb. értelemben, melyben a racionálisan gondolkodó ember semmi kivétlivalót nem talál. Másfelől azonban a kontextus, melyben ezek a törekvések megvalósultak, már lehetővé teszi az ettől elrugaszkodó értelmezést és bizonyos, gyakran negligált problémák felvetését is. Ami szempontunkból érdekes, az egyrészt a nemzetközi szférájába benyomuló governmentális, mely a liberális normák tételezésén keresztül nagyon is határozott igényeket támaszt a világpolitika szereplőivel szemben. Ezek a normák persze nem természetüknél fogva univerzálisak: szükségszerű univerzalitásukat a diskurzus teremtette és teremti meg, többek között a hasonló kommunikációs aktusok során. Másik fontos kérdés az ENSZ szerepére vonatkozik mindebben.

A világpolitikában ez a szerep a liberális normák reprezentációjában és projekciójában központi jelentőségű. Maga a szervezet létezésével, alapértékeivel, intézményi struktúráival és döntéshozatali mechanizmusaival a nyugati politikai gondolkodáshoz, valamint jogértelmezéshez kötődik, létrejött a nyugati világ szupremáciáját tükröző történelmi helyzetet rögzíti. Mindezen kontextuális tényezőket tekintetbe véve megállapítható, hogy az ENSZ sokkal inkább azokat a liberális normákat képviseli, melyek a jelen struktúrában a governmentális-ként megjelenő hatalomgyakorlás fenntartói, mint hogy valóban univerzális szervezetként a világpolitika szereplőinek „semleges” együttműködési fórumaként szolgáljon. Nem arról van szó, hogy utóbbi funkciójának betöltésére ne törekedne, vagy ez ne lenne fontos. Sokkal inkább arról, hogy a diskurzus lehatárolásával (amire természetesen szükség van akár a kommunikáció létrejöttéhez, akár a legkülönbözőbb döntések meghozatalához) túl sok olyan koncepciót fixál, kezel és kommunikál szükségszerűségként, melyek távolról sem azok.

Végső következtetésem tehát, hogy a totalizáció jól megfogható módon fejeződött ki ebben a szimbólumban: a nemzetközi társadalmat egységes egészé formálva, feltételezte és egyben előirányozta azt, hogy az ENSZ által kijelölt és egyben jelképezett irány a helyes irányként jelenjen meg mind a világpolitika szereplői, mind az egyes egyének számára. Bár az ENSZ, mint arra korábban is kitértem, nem tekinthető az állami autoritás nemzetközi megfelelőjének, a liberális normaalkotásban és a normák terjesztésében betöltött szerepén keresztül mégis hozzájárul a nemzetközi szférájában a hatalom (mint governmentális) gyakorlásához

(Neumann–Sending 2007). Korábban úgy határoztam meg a totalizációt, mint olyan cselekvést, mely az autoritás részéről a társadalom irányában, a foucault-i értelemben sokrétű hatalom gyakorlásának egyik eszközeként hat, és amely a heterogén szereplőkből homogenizáló és integráló technikák segítségével, egy egységes totalitást igyekszik formálni. A kampány, homogenizáló szimbolikájával, a fentiek fényében egyértelműen értelmezhető ennek eszközeként. Ahogy a kontextus elemzésénél már utaltam rá, a szervezet is érzékeli a változó környezetet, melyben a régi, túlhaladott felfogások, módszerek és megoldási javaslatok egyre kevésbé bizonyulnak hatékonynak. A stratégia azonban ennek ellenére ezen az értelmezési kereten belül mozog, abból építkezik. Tanulmányommal az volt a célom, hogy mindezen problémákra rámutassak.

Irodalom

Könyvek

- Barnett, Michael – Duvall, Raymond (2005) *Power in Global Governance*. NY, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491207>
- Bull, Hedley (1977) *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London, Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-24028-9>
- Burke, Kenneth (1945) *The Grammar of Motives*. NY, Prentice Hall, Inc.
- Carver, Terrell – Hyvärinen, Matti (1997) *Interpreting the Political: New Methodologies*. London – NY, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203435342>
- Duncan, Hugh (1953) *Language and Literature in Society: A Sociological Essay on Theory and Method in the Interpretation of Linguistic Symbols*. Chicago, University of Chicago Press.
- Edelman, Murray (2005) *A politika szimbolikus valósága*. [fordította Hidas Zoltán] Budapest, L'Harmattan.
- Foucault, Michel (2001) *A tudás archeológiája*. [fordította Perczel István] Budapest, Atlantisz kiadó.
- Foucault, Michel (2000) *A szavak és a dolgok*. [fordította Romhányi Török Gábor] Budapest, Osiris kiadó.
- Foucault, Michel: *The Birth of Biopolitics. Lectures at the College de France, 1978–79*. Palgrave Macmillan, 2008. <https://doi.org/10.1057/9780230594180>
- Geertz, Clifford (1994) *Az értelmezés hatalma*. [fordította: Andor Eszter et al.] Budapest, Századvég Kiadó.
- Gill, Stephen (2015) *Critical Perspectives on the Crisis of Global Governance: Reimagining the Future*. London, Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137441409>
- Gordon, Colin (1991) *Governmental Rationality: An Introduction*. In: Burchell, Graham-Gordon – Colin-Miller, Peter (1991) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago, The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226028811.001.0001>
- Hurd, Ian (2007) *After Anarchy: legitimacy and power in the United Nations Security Council*. Princeton, Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt7srr1.10>

- Jørgensen, Marianne – Phillips, Louise (2002): *Discourse Analysis as Theory and Method*. Thousand Oaks CA, SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781849208871>
- Larner, Wendy – Walters, William (2004) *Global Governmentality: Governing International Spaces*. London, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203458488>
- Neumann, Iver B. – Sending, Ole Jacob (2010) *Governing the Global Polity: Practice, Mentality, Rationality*. Ann Arbor, University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.371804>
- Reisigl, Martin – Wodak, Ruth (2016) *The Discourse-Historical Approach*. In: Wodak, Ruth – Meyer, Michael (2016) *Methods of Critical Discourse Studies*. Thousand Oaks CA, SAGE Publications.
- Roberts, Adam – Zaum, Dominik (2008) *Selective Security. War and the United Nations Security Council since 1945*. London, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203717905>
- Rothman, Rozann (2000) *Politikai szimbolizmus*. [fordította Szabó Márton] In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (2000) *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest, Nemzeti tankönyvkiadó, Universitas.
- Sapir, Edward (1971) *Az ember és nyelv*. [fordította Fabricius Ferenc] Budapest, Gondolat.
- Szabó Márton (1998) *Politikai tudáseméletek*. Budapest, Nemzeti tankönyvkiadó, Universitas.
- Walters, William (2012) *Governmentality: Critical encounters*. London, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203116937>
- Walters, William – Haahr, Jens Henrik (2005) *Governing Europe: Discourse, Governmentality and European Integration*. London, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203299722>

Cikkek

- Albright, Madeleine K – Gambari, Ibrahim A. (2015) The UN at 70: Confronting the Crisis of Global Governance. *Global Policy*, 2015/november. 510–515. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12292>
- Caron, David (1993) The Legitimacy of the Collective Authority of the Security Council. *The American Journal of International Law*, 1993/október. 552–588. <https://doi.org/10.2307/2203616>
- Carver, Terell (2004) Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat”. [fordította Szegedi Gábor] *Politikatudományi Szemle*, 2004/4. 143–148.
- Foucault, Michel (1991) A diskurzus rendje. [fordította Romhányi Török Gábor] *Holmi*, 1991/július.
- Krisch, Nico (2005) International Law in Times of Hegemony: Unequal Power and the Shaping of the International Legal Order. *The European Journal of International Law*, Vol 16. No 3. 369–408. <https://doi.org/10.1093/ejil/chi123>
- Kiss Balázs (1994) Michel Foucault hatalomfelfogásáról. *Politikatudományi Szemle*, 1994/1. 43–70.
- Kiss J. László (2006) A nemzetközi biztonság új napirendjei, avagy a biztonság metamorfózisa. *Külügyi Szemle*, 2006/ősz-tél. 203–233.

- Neumann, Iver B. – Sending, Ole Jacob (2007) 'The International' as Governmentality. *Millennium: Journal of International Studies*, Vol.35 No.3. 677–701.
<https://doi.org/10.1177/03058298070350030201>
- Shapiro, Michael J. (1985) Metaphor in the Philosophy of the Social Science. *Cultural Critique*. 1985/tél. 191–192. <https://doi.org/10.2307/1354206>
- Simai Mihály (2015) Az ENSZ hetven éve és a jövő. *Köz-gazdaság*, 2015/június. 5–22.
- Weiss, Thomas G (2015) The United Nations: before, during and after 1945. *International Affairs*, Special Issue: The United Nations at 70, 2015/november. 1221–1235.
<https://doi.org/10.1111/1468-2346.12450>

Egyéb

- Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya. I. fejezet. Célok és elvek.
<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>
- Az ENSZ Közgyűlés 2782-es számú határozata
<http://www.un.org/en/events/unday/2009/resolutions.shtml>
- A korábbi évek megemlékezéseinek programjai
<http://www.un.org/en/events/unday/2015/past.shtml>
- A Közgyűlés 66/221-es határozata
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/221
- Fenntartható Fejlődési Célok
<https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>
- Ban Ki-moon: *Remarks at Empire State Building lighting ceremony*. 2015. október 23.
http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/statments_full.asp?statID=2816#.VnrnLLhDIU
- A résztvevő országok, illetve intézmények teljes listája:
<http://blogs.un.org/wp-content/uploads/2015/10/Blog-23-October-2015-NO-PHOTOS1.pdf>
- Ban Ki-moon: *Remarks at UN Day Concert*. 2015. október 23.
http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/statments_full.asp?statID=2819#.Vs2TqvnhDIU
- A résztvevő épületek fotói
<https://www.flickr.com/photos/unicphoto/sets/72157657328013193/>
- Információk az ENSZ zászlóról és emblémáról:
<http://www.un.org/depts/dhl/maplib/flag.htm>
- Colour Affects*
<http://www.colour-affects.co.uk/psychological-properties-of-colours>
- Ban Ki-moon: *Secretary-General's message on UN Day*. 2015. október 24.
<http://www.un.org/un70/en/content/undaymessage>
- A *United Nations department of Public Information* irányelvei a logó használatát illetően:
http://www.un.org/un70/sites/www.un.org.un70/files/guidelines_un70_logo_apprvd14july14.pdf